

ДРАГОСЛАВ АНТОНИЈЕВИЋ, Београд

ГЛАВНА ОБЕЛЕЖЈА ПОРОДИЧНО-СРОДНИЧКИХ ОДНОСА САРАКАЧАНА

УВОД

Саракачани су најстарији представници балканског сточарског номадизма грчког говорног језика. Они су до недавна били ендогамна етничка заједница, без сталних насеља, која се са својим стадима кретала у зависности од годишњег доба на релацији планина—равница и обратно. Све до XX века тумарали су са стоком широм Балкана, до Саве и Дунава. Данас углавном живе на грчкој државној територији, а има их делимично у Бугарској. До пре неколико година живели су и у СР Македонији; од тих су данас преостале само неколике породице.

Особени начин номадског сточарског живота омогућио им је да одрже свој идентитет, како у језику тако и у материјалној, а посве у духовној култури и уметности, што им даје специфичан друштвени и културни статус у оквиру глобалних друштава на Балкану. Због тога, они већ деценијама привлаче пажњу многих научника-истраживача, од којих бисмо за нашу тему издвојили два значајна аутора: Кембела и Кавадиса.

Ј. К. Campbell, социјални антрополог, усмерио је своја истраживања углавном на питања сродства и структуре породице. Он породичне односе и њихове друштвене вредности заснива углавном на концепту чести, материјалном благостању и поносу. Иако грађу за своју студију црпе директно са терена педесетих година нашег доба, он је уклапа у нека своја виђења и моделе, засноване углавном на хришћанској идеологији. То га је довело до погрешних закључака: *прво*, да је саракачанска народна религија изразито монотеистичка и, *друго*, да је њихова породица по своме типу и функцији највернији одраз библијског тројства (бога-оца, богиње-мајке и бога-сина). Без обзира на ове сасвим хипотетичне закључке, у Кембеловим разматрањима могли смо наћи и

корисне податке и убедљиве доказе за нашу тему, као и мисао о древном хеленском пореклу саракачанске породице и њених вредности, што савсим противуречи поменутом Кембеловом хришћанском ставу.¹

Грк по имену Г. Б. Кавадиас, ђак познате француске школе André Leroi-Gourhan-a, Marsel Mauss-a, G. Gurvitsh-a и других француских етнолога и социолога, донео нам је у својој студији јединствену анализу и кохерентну синтезу о материјалној и духовној култури Саракачана у Грчкој. Разумљиво је да у њој налазимо врло корисне податке и закључке и о саракачанској породици и сродству, које аутор посматра са дијалектичко-историјског становишта. По њему, структура саракачанске породице и сродства пружа кључне постулате за разумевање њихове целокупне номадско-сточарске културе и живота.²

Придружујемо се Кавадиасу и групи осталих научника (С. Ноёг, К. Amantos, G. Stadmüller, A. Hadžimihali) који сматрају да Саракачани нису ни безначајна етничка група, ни посебна расна група, већ део хеленске популације, са извесним оригиналним животним и културним одликама. То смо такође покушали показати у нашој студији о Саракачанима,³ написаној на оснсу непосредних теренских истраживања у Грчкој, архивских података и литературе.

У овом сажетом раду полазимо од чињеница прикупљених директно од Саракачана на теренима Грчке (Пиндске планине — област Загорија, Тесалија — околина Трикале, Тракија — околина Александрополиса) и теренима СР Македоније, уз достојно коришћење научних резултата о породици и сродству, до којих су дошли поменути Кембел и Кавадиас.

СРОДНИЦИ — РОДБИНА

Саракачанин своју заједницу дели на сроднике и оне који му нису сродници, тј. странце. Постоји и трећа категорија лица, коју чине сродници по браку. За родбину, рођаке, једном речју сродство, како по очевој тако и по мајчиној линији, Саракачани употребљавају израз *soi*. Овај термин одражава билатерални облик сродства у коме је наглашенија агнатска линија неголи когнатска. Границе билатералног родбинског круга су прецизно дефинисане обичајним правом, у оквиру којег се врши склапање брака.

Род сваког човека укључује потомке четири пара прадедова и прабаба. Побочни сродници су признати до степена другобратучеда на обе стране породице, односно распон побочног сродства који признаје потомке његових четворо дедова и баба и њихове рођене браће и сестара. Пошто потомци очевог другобратучеда нису више сродници његовој деци, они престају бити од значаја и за њега и не признају се за сроднике, те се може вршити склапање брака.⁴

¹ J.K. Campbell, *Honour, Family and Patronage*, Oxford University Press 1964, 1—393.

² G.B. Kavadias, *Pasteurs-nomades Méditerranéens (Les Saracatsans de Grèce)*, Paris 1965, 1—444.

³ D. Antonijević, *Sarakačani*, Balcanica VI. Beograd 1975.

⁴ J.K. Campbell, op. cit., 48.

Сродници по крви, како по очевој тако и по мајчиној страни одржавају *билатерални и симетрични облик сродства*, који иде, као што смо рекли, до ступња другобратучеда, категорије која је већ на самом рубу сродства. Сва она лица која воде порекло од човекових двају дедова и двеју баба и њихове браће и сестара су рођаци, изузев деце другобратучеда која више нису чланови његове родбине.⁵

И поред уочене билатералности сродства у којој се квалификује, принцип симетрије не спречава Саракачане, као што смо нагласили, да имају већи осећај према очинској линији (за сроднике повезане преко оца), посебно за оне који носе исто презиме. Примера ради, наведимо конкретан случај. Агнатски првобратучеди који су иступили из чланства проширене породице могу да узму учешћа у крвној освети, иако су обавезе за извршење крвне освете уско везане само за границе елементарне породице.⁶

Давање предности сродницима по оцу имплицира да очински род у квалитету има већу тежину; међутим, то не треба бркати с присуством патрилинеарног принципа наслеђивања.⁷

„Сваки појединац кроз извештан део свога живота је готово увек члан двеју породица: једне из које води порекло, а друге по браку. Човек је син и брат у једној породици, отац и муж у другој, жена је кћи и сестра у породици из које потиче, а мајка и супруга у породици у коју је ступила браком”.⁸ Ови принципи су особито важни за саракачанску породицу, пошто су сва права и дужности појединаца неразлучно везана с породицом и са ни једном другом групом.

Елементи богатства, угледа и карактера једне породице зависе од оба партнера (младожење и младе) који ступају у брак. „То не само да одржава билатералан и симетричан облик сродства, већ у извесној мери помаже да се он одржи.”⁹

Брак спаја странце, а одваја оне који су већ у роду. Деца и унуци рођене браће и сестара чине приближно само пола родбине, заједнички са својим другобратучедом. То показује, закључује Кембел, каквом брзином у том систему сродства ишчезавају заједнички интереси потомака једне групе рођене браће и сестара. Када прођу само три генерације, ти потомци формално нису у сродству и не постоје никаква ограничења за ступање у брак с братучедима треће генерације. Човек каже за свог братучеда треће генерације: „род је напустио кућу”.¹⁰

Саракачани склапају бракове само у оквиру своје етничке заједнице. Ова *етничка ендогамија* има своје одређене границе и обавезе про писан. обичајним правом. Да је ендогамија тако јака види се и из чињенице да су бракови са другим сточарима (Куцовласима, Карагунаима и Арва

⁵ Ibid.

⁶ Ibid., 55.

⁷ Ibid., 56.

⁸ Ibid., 53.

⁹ Ibid., 46.

¹⁰ Ibid., 50.

нито-Власима) са којима живе у најнепосреднијем додиру и близини строго забрањени. Ако би се десило да неко и склопи брак са поменутиим сточарима изложио би се опасности да се зарази „губом”, кажу Саракачани. Ова санкција најбоље показује важност коју Саракачани придају том ендегамном правилу које је противно сваком промискуитету.

Човек се не може женити у границама свога рода. То значи да две породице које образују брачну везу нису у сродству. Стога, човек који жели да ожени сина или уда кћер мора да иде ван свога рода, према широј саракачанској заједници. Тако ће несродници, супарници и чак непријатељи постати потенцијални сродници по браку. Уговором о браку две несродне породице улазе у позитивно удруживање и сарадњу. „Осећање заједничке ендегамije је важан елемент у њиховој свести да су уопште заједница. Саракачани када желе да истакну своју солидарност у супротности према становницима села или другим неприпадницима (рода) често тврде да, када би о њиховим браковима били сачувани потпуно писани подаци кроз генерације, било би јасно да су они сви сродници, мада брзо додају да је такво сродство већ одавно напустило кућу”.¹¹

Веома се много води рачуна о избору невесте. Поред личних особина, које треба да поседује, пресудно питање је углед и квалитет породице и блиских сродника из које невеста долази. „Дамари”, турска реч чије је првенствено значење *жила*, употребљавају Саракачани да означе општи квалитет човекових непосредних предака с мајчине и очеве стране. Ако је један од партнера млада или младожења из породице нижег угледа, Саракачани сматрају да ће се нарушити „дамари” једног од партнера.¹²

ПОМОЋИ КОЈЕ СЕ ОЧЕКУЈУ ОД СРОДНИКА

Човек се обраћа својим рођацима за многе помоћи. Ако су рођаци са својим колибама лоцирани на важнијим пролазним тачкама и путевима, они увек пружају гостопримство рођацима. Преко рођака добијају се врло важне информације, без којих се тешко могу успешно да воде послови — продаја производа, закупљивање зимских испаша и сл. Рођаци су проводације у склапању брака; поготову ако живе близу девојчине породице, они ће дати најбоља обавештења о девојци и њеним сродницима.¹³

Договори међу рођацима о разним пословима су непрекидни. Ту се дају савети, критике или морална подршка у неком случају. Према томе, „консултовање између сродника није од користи човеку само у погледу његовог сопственог угледа, већ је оно и суптилна санкција за исправне начине поступања у заједници као целини”.¹⁴

Сродници највише сарађују на економском пољу. Сточар тражи помоћ од својих сродника ако је запао у новчану кризу, ако му је по-

¹¹ Ibid., 51.

¹² Ibid., 43.

¹³ Ibid., 39.

¹⁴ Ibid., 40.

требан зајам и сл. Познато је да напасање стоке зависи од добрих испаша које варирају од места до места, од године до године. Ако стока због испаше губи у тежини, сродници ако имају боља пасишта прихватају један део мршаве стоке; наравно за ту услугу се мора платити, али под условима повољнијим него кад је у питању несродник.¹⁵

Поред практичне помоћи коју рођак рођаку пружа, морална подршка игра такође велику улогу. Она се нарочито огледа у крвној освети. Сродници пружају моралну подршку рођацима захваћеним крвном осветом, али они нису у обавези да се директно свете. Дакле, постоји тачно одређена граница шта се може а шта не може очекивати од рођака. Илустрације ради наведимо ове примере: човек-сточар не краде рођакова стада, нити га vara у новчаним нагодбама, нити га оговара, нити заводи његову сестру.¹⁶

Дстађа се да на свадбама избије свађа и дође до туче у којој се потежу и ножеви. У таквој ситуацији рођаци се сврставају уз свог рођака, да му помогну и да га одбране, а они који нису у родству остају по страни.

ПОРОДИЦА

Саракачанин породицу узима за средиште свог света. Унутар породице он налази ослонац, љубав и осећање моралне обавезе. Ове ставове он преноси и на родство, на родбину, ван којих он наилази на непријатељство и подозрење.

Саракачанска породица заснива се на крвном родству по истом претку. Ово удружење јединки по крвној вези правно је засновано на заједничкој имовини којом руководи старешина породице (отац или брат), не као сопственик већ као први међу једнаким, али одговоран за економски напредак породице, самозадовољење свих чланова, тачну поделу рада у чувању стада, напредак у економском, а ништа мање у моралном погледу (престижу на гласу и части) чему се много пажње поклања.

Кембел је добро запазио да се својина и углед саракачанске породице и читавог рода преноси с колена на колено, у складу с традиционалним обичајним правом. „Својина је само елемент угледа, док богатство без угледа губи свој значај”.¹⁷ Без породичног и појединачног угледа друштвени живот у саракачанској породици нема значаја. Углед се наслеђује, било са очеве или мајчине стране. Нарочито се гледа из какве породице долази мајка, јер је она та која прва пружа деци васпитање и упућује их у моралне кодексе заједнице. Отуда није случајно да је избор невесте из породице на гласу пресудни моменат у склапању брака. Претреса се питање квалитета и угледа девојчине породице и њених ближних сродника.

Што се тиче својине у породици, она је заједничка (животиње, новац и остала добра). У нормалним случајевима синови настављају да

¹⁵ Ibid., 41.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid., 43.

живе у проширеној породици (условно речено, некој врсти братственичке задруге), где је својина још увек заједничка. Ако дође до деобе, сваки син (брат) добија једнак део стоке и друге имовине, а најмлађем сину додаје се један полудео за издржавање сваког родитеља који надживи, а који по обичају остаје у домаћинству тог сина.

Кћери (женска деца) добијају свој део као мираз у тренутку закључења брака. Тај део се састоји од постелних ствари за колибу, довољно одеће и украса за младу. Примера ради поменимо да је саракачанска девојка морала од вуне да навезе око 25 до 30 прегача (*podia*) које користи, у зависности од момента, за своју личну употребу у браку.

Што се тиче облика породице, она је у Саракачана двојака: *инокосна* и *проширена* (задружна).

ИНОКОСНА ПОРОДИЦА

Каваднас је саракачанску инокосну породицу приказао у облику пирамиде:

На врху те пирамиде је отац, апсолутни господар, шеф, власник и руководилац, али такође одговоран и задужен за опстанак и проблеме свих;¹⁸

Испод њега се налазе његови одрасли синови, који му дугују послушност и под његовим вођством учествују у мушким пословима, представљајући главне производне снаге. И синови су хијерархизовани између себе по принципу старешинства. Као будући очеви породице, они зајемчују потомство и надживљај рода. Зато они имају наследна права;¹⁹

На непосредно нижој лествици налазе се жена и мајка свих потомака, која дугује послушност своме мужу. Потом кћери, које морају слушати све представнике лествице. Најзад долазе деца, која пре но што наврше десет година, тј. пре него што их распореде у неку од претходних лествица, уживају пуну слободу и не знају ни за какве принуде које се намећу другима.²⁰

Ова хијерархија у породици заснована на принципу лествице, на којој вертикална расподела власти и престижа зависи од надлежности сваког лица, ипак даје члановима породице и нека посебна стварна задовољења.

Принципи солидарности између браће и сестара и родитељске обавезе су комплементарни и заједно воде своје чланове у њиховим дужностима и искључивим наклоностима.

У инокосној породици браћа и сестре су социјално еквиваленти у погледу статуса, постоји скоро потпуна истоветност интереса, а њихови међусобни односи су управљени свешћу о њиховој заједничкој филијацији према истим родитељима. Када се браћа и сестре пожене и поудају, ситуација се потпуно мења. Они више не образују јединство према онима

¹⁸ G.B. Kavadias, op. cit., 146.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid., 147.

ван групе, нити су социјално еквиваленти, они су се диференцирали својим браковима и младим породицама.²¹

ПРОШИРЕНА ПОРОДИЦА (ЗАДРУГА)

Проширену породицу чине ожењена браћа, која живе здружено неколико година после ступања у брак. Након пет до десет година, браћа се деле, обично после удаје свих кћери. Иако подељени они и даље сарађују у управљању својим овцама, али на бази стриктног рачуноводства како не би дошло до свађе.^{21a}

Сваки син добија једнак део стоке и друге имовине, а најмлађем се додаје још један полудео за издржавање сваког родитеља који надживи, а који по обичају остаје у домаћинству најмлађег сина. Девојкама које се удају даје се једна врста мираза (proikió), који чине меке ствари од вуне за колибу и довољно одеће и украса. Вредност таквог мираза еквивалентно је износио у блиској прошлости до 50 оваца.²²

Свакако је један од најважнијих разлога за постојање проширене породице сам начин номадског сточарења, коме је потребна ефикасна мушка радна снага које проширена породица може увек имати довољно. Не треба заборавити и фактор солидарности, оданости и одговорности пред непријатељем и недаћама које прате номадски начин сточарења.

Статус проширене породице заснива се на: заједничкој својини, заједничкој експлоатацији добара, чврстој сарадњи и заједничким приходима.

Заједничку својину проширене породице чине стока, алат, посуђе, новац и производи. Привидно то се све налази у рукама старешине. Међутим, дубље посматрање стварности показује да ожењени синови и сами старешине породица могу да захтевају свој део имовине од оца у сваком моменту и да се одвоје. Приликом смрти заједничког претка синови га наслеђују у складу са специфичним режимом сувласништва; наиме, овде се примењује обичај да се и након очеве смрти наставља својина. Исто тако, синови немају право да прихвате или одбију наследство. Постојање синова-претка искључује из наследства остале потомке. Кћери и удовице не наслеђују ништа.²³

Ако је заједнички предак жив, он распоређује свакоме задатке и улогу у стицању и трошењу. Он осигурава везу са спољним светом у циљу пробитачног коришћења сточног фонда, он, најзад, мора да се побрине за све потребе својих потомака и чланова породице.²⁴

Када породица изгуби заједничког претка, старешина се бира на основу личне способности, а не на основу година старости, и зато се често догађа да то не бива најстарији брат. Избор се врши демократски, тј. после договора између старешина породица.^{24a}

²¹ J.K. Campbell, op. cit., 45, 55.

^{21a} Ibid.

²² Ibid., 44.

²³ Ibid., 151.

²⁴ Ibid., 153.

^{24a} Ibid.

Изабрани старешина ужива у економском домену апсолутну власт. Сви му дугују послушност и сви морају да се потчине његовим одлукама када се оне односе на коришћење заједничке имовине. Он може да пита за мишљење остале, али није обавезно да се и придржава тако израженог мишљења. Образујући радни стожер економског живота породице, располажући новчаним средствима и делајући у име свих, како у погледу производње тако и у погледу потрошње, изабрани старешина-руководилац на крају постаје нека врста централне банке која је стално у служби породичне групе. Та формула јасно истиче прерогативе старешине, и она чини разумљивом његову обавезу да подноси рачун о својој активности.²⁵

Међутим, има и нешто више. Свака породица има право да узима млечене производе и вуну у зависности од својих сопствених потреба и независно од дела који јој припада у породичном имању. Но и та врста дохотка у природи је социјализована.²⁶

УЛОГА МУЖА

Улога мужа је репрезентативна и заштитна. Он ради око стоке, руководи њоме и располаже њеним производима. Прерађује млеко, врши обраду дрвета и припремање кожа. Бави се трансакцијом са спољним светом. Рукује новцем и доноси коначне одлуке о склапању брака његове деце. Он је заштитник своје жене од нападовања, увреда и сл. Власт мужа над женом је апсолутна. Јавно он се обраћа њој озбиљним и строгим гласом, чисто заповеднички. Развод брака није могућ, према томе брачна веза јесте неразрушива спона. Муж и жена су кроз своје категоричке обавезе према деци приморани на готово потпуну идентификацију интереса.²⁷

Сматра се да је мушки пол недвосмислено супериорнији не само по снази већ и по вредности над женским. „Женско је стална претња части и интегритету мушкога и мора да се дисциплинује и савлада“.²⁸

Ако муж затекне жену са љубавником убија и њу и љубавника. Исто тако ако девојка роди дете, отац убија и њу и дете.

Патрилокални брак доследно потврђује предности које се дају мушком полу. Младожена невесту доводи у колибу свога оца или старијег брата. Пошто саракачанске колибе немају преградних зидова а сви спавају на земљи око огњишта, лако је разумети да се прва брачна ноћ проводи у породичном кругу. Да би оправдали ту праксу, Саракачани кажу „сексуални акт између супружника треба да се врши у крилу породице“. Укинути баријеру стида, нарочито у оквиру тога друштва у коме су обичаји веома строги, где су смелије алузије, нарочито пред женама, забрањене, где се никада и не говори о сексуалном животу, где се неверство жене кажњава смрћу — није једноставно ни лако.

²⁵ Ibid., 154.

²⁶ Ibid., 155.

²⁷ Ibid., 154.

²⁸ Ibid., 57.

Верујемо Кавадиасу који право оправдање за укидање стида у првој брачној ноћи види у нужности контролисања зачећа, па тиме и легитимности рођења. И због тога, полни акт мора да се одвија у породици. Ово не треба да изненађује, када се зна да темељи саракачанског друштва почивају на породици заснованој на сродству по крви, на сродству по очевој страни, па је зато и разумљиво да легитимност потомства заслужује сасвим посебну пажњу. Ако потомак није легитиман, нема никаквог разлога да ужива све привилегије које му доноси сродство, помоћ осталих чланова, економску сарадњу, солидарност, безбедност. Треба истаћи још једну чињеницу: церемонија брака није довољна гаранција за успостављање сродства, из простог разлога што младожења најчешће види своју невесту на дан венчања. Зато је потребно да се дете роди и да се тек онда потврди заснована елементарна породица.²⁹

Отац је увек више заинтересован за синове но за кћери, не из агнатског разлога (којим се обезбеђује континуитет очинске линије), него зато што синови наглашавају своју сопствену мушкост, неопходну за мукотрпно номадско сточарење, за постизање економског и социјалног престижа и, на концу, човек жели синове да би се чуло и његово име, а не само презиме које се наслеђује по очинској линији, па да се каже да је то, на пример, Гергије Хадиписис син Василија Хадиписиса. Дакле, синови доносе престиж, а не кћери. „Када муж уђе у колибу први пут после рођења кћери, његова жена окреће главу и обара очи од стида”.³⁰

УЛОГА ЖЕНЕ

Улога жене је везана за домаћинство у колиби, где кува, прерађује вуну и израђује одећу. У њену надлежност спада и прављење колибе. Посебна брига жене је одржавање ватре на огњишту, које се налази на средини колибе. Огњиште је стварно и симболично средиште саракачанског породичног живота. Оно даје физичку топлоту, али и штити противу злих сила.

Жена-мајка руководи васпитањем деце, групом кћери и остатком женских послова на независан начин. Као мајка, нарочито ако има синова, она сачињава стваралачки извор друштвених вредности. Као радница она је производна снага. Као супруга она доноси савезништво својих сродника по крви. Задужена за магијско-религиозне надлежности она врши те функције ван ичијег мешања и ван сваке контроле.

Жена мора да показује поштовање своме мужу пред странцима, ако иде у село или град она иде два до три корака иза њега. Када се примају гости у колиби, жена никад не седе за софру, нити једе с мужем и гостима, већ стоји усправно и непокретно.^{30a}

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid., 56.

^{30a} Ibid.

У проширеној породици муж и жена не једу никад заједно. Мушкарци увек једу први. Једе се обично из заједничке чиније и не води се рачуна да ли ће нешто од хране преостати за жене. Жена мора бити скромна, ћутљива и понизна. Покорност мужу је императив за жену. Прељуба се кажњава смрћу и жене и заводника, отуда су случајеви прељубе крајње ретки.³¹

*
* *
*

Из досад реченог, могу се извући ове карактеристике: саракачанска породица представља систем затворених односа и група с признатим вођом. Читав иметак је заједнички. Производња се контролише, а под оком заједнице стоје и репродуктивне биолошке вредности жене. Сви се у породици брину и старају и сматрају одговорним за акцију било ког свог члана.³²

Саракачанска породица има три значајне формалне карактеристике: билатералност и симетричност у оквиру које су границе сродничког простирања врло прецизно одређене и у оквиру којих се не врше брачна орођавања као *йреу*, затим, снага породице лежи на материјалним вредностима с једне и моралним с друге стране, као *другу*, и, као *йрећу* карактеристику, велика улога старешине породице са патријархалним ауторитетом, угледом и части је посебно изражена. Ако бисмо правили аналогije, могли бисмо корене саракачанске породице наћи далеко у позадини грчке класичне епохе — сматрају Кембел и Кавадиас.

ЦЕЛИНГАТ

Економско удруживање између сродника ради заједничког чувања и управљања својим стадима и проналажења летњих и зимских испаша, као и свега онога што прати номадско сточарење, познато је под именом *целингаи*. То је једна занимљива и жива саракачанска институција коју је створила нужда.

Целингатии су обично састављени од ожењене браће с породицама које имају своја властита домаћинства, буџете и сопствену стоку, обележену. У целингат могу бити укључени и ујаци, нећаци, зетови, очева или мајчина браћа од стричева, а има и других комбинација сродника и рођака по браку. Углавном, како је Кембел запазио, „целингат је заснован на везама сродства и брака, да су то добровољне и често непостојане асоцијације у којима свака породица задржава своју сопствену независну социјалну личност, свој сопствени буџет и сопствену стоку”.³³

Састав целингата није увек исти на зимским и летњим испашама. Но, без обзира на величину кооперативне групе, методи рада око чувања стокe су исти. Целингат, као економска кооператива и констелација

³¹ Ibid., 152.

³² Ibid., 41.

³³ Ibid.

групних и индивидуалних елемената, има могућност да финансира своје припаднике не захтевајући интерес, што представља једну рационалну солуцију за сиромашне. Такође, када проширене породице не располажу довољним ефективима за одржавање сточног фонда који се, под повољним условима непрекидно умножава, оне се удружују с другим сточарима који располажу мањим стадима и који могу да ставе на располагање свој додатни потенцијал рада. С друге стране, прости пастири нису у стању да одржавају везе са спољним светом, тј. са околним друштвом, из два разлога: најпре, њихов веома исцрпљујући рад захтева непрекидно присуство покрај стада, а на другоме месту — они за то нису спремни, јер су углавном неписмени и без икаквог друштвеног искуства.³⁴ Један од значајних фактора удруживања у целингат је и сама безбедност и одбрана од насртаја пљачкаша и разбојника.

Целингат је, према обичају неписаног права, развио до савршенства унутрашњу структуру своје организације. Он има једног старешину који је у ствари само старешина проширене породице која сачињава језгро целингата. Тај старешина, звани *целингас*, представља радни стојер кооперативе. Врло често његова функција постаје наследна у том смислу што он за живота одабере од својих синова онога који му изгледа најпогоднији да га замени. Тај младић треба да буде интелигентан, активан и нарочито друштвен према саракачанском изразу. Ипак не треба веровати да систем наслеђивања поништава принцип опозивања старешине породице у случају његове неспособности. Уосталом, као и у проширеној породици, учесници у целингату су дужни да слушају директиве целингаса (старешине-вође), да раде, али и да контролишу руковођење.³⁵

„Систем социјално-економског функционисања проширене породице није много различит од оног у целингату. Још боље, пажљиво посматрање показује да је друго произашло из првога, али да је било прилагођено, као што се могло очекивати, његовој посебној природи. Тако, уосталом, да би протумачили поједине тачке конвенције (извршење и расподела задатака, снабдевање и расподела намирница, продаја производа и др.), Саракачани прибегавају обичајима који зависе од живота проширене породице која игра улогу општег оквира референције”.³⁶

Међутим, демаркациона линија између проширене породице и целингата налази се, изгледа, у духовној различитости својственој сваком од његових оквира: проширена породица је прожета крвним везама, док целингат налази потпору у резоновањима која се односе на заједнички интерес. Најзад, још једна тачка заслужује да буде упамћена. Споразуми које целингат закључује са учесницима важе само шест месеци, дакле само за једно сезонско настајење. Очевидно, они се могу обновити ако се сарадња покаже задовољавајућом за сваку од странака.³⁷ Тако се чланство у целингату заснива на принципу слободног удруживања, мада

³⁴ G.B. Kavadias, op. cit., 175—176.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid., 179.

³⁷ Ibid.

језгро целингата обично чине рођена браћа. Свака удружена породица има право да у свако доба иступи из ње, а свака породица иначе пази да сачува аутономију.

Можемо закључити да се целингат налази на пола пута између проширене породице и економске кооперативе. „Од породице он је позајмио моралне атрибуте који прате породичну експлоатацију сточног фонда. Од кооперативе је узео уговорну везу која сједињује његове чланове. Према томе, он је боље наоружан него кооператива јер може да се обрати моралним атрибутима у свим случајевима у којима се уговорна веза покаже недовољном у вршењу његових функција. Исто тако, он је моћнији од породице, јер је у стању да наведе на сарадњу људе који нису у сродству, очигледно управо ради се о једној средњој групацији између сродства и економског афинитета, сарадње добровољне, трајне и надфункционалне”.³⁸

DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ

PRINCIPALES CARACTÉRISTIQUES DES RELATIONS DE FAMILLE ET DE PARENTÉ PARMIS LES SARACATSANES

R é s u m é

Dans une brève introduction l'auteur traite de l'origine des Saracatsanes et partage l'opinion de ces auteurs qui ont argumenté que les Saracatsanes étaient les représentants les plus anciens du nomadisme pastoral balkanique du parler grec, un groupe ethnique antique qui par les traits caractéristiques de la vie et de la culture appartient à la population hellénique.

L'auteur a lui-même étudié les Saracatsanes directement sur les terrains de la Grèce (la région montagneuse du Pinde — Zagoria, les environs de Trikala en Thessalie, les environs d'Alexandropolis en Thrace), ainsi que sur les terrains de la Yougoslavie, plus précisément dans la république de Macédoine où ces éleveurs se sont maintenus en un nombre insignifiant. L'auteur a également publié une étude spéciale sur les Saracatsanes et à cette occasion il considère leur famille et leur parenté — phénomènes qui offrent quelques postulats-clés pour la compréhension de la culture nomadique pastorale et de la vie des Saracatsanes. Il utilise aussi les résultats scientifiques de deux chercheurs de mérite J.K. Campbell et G.B. Kavadias qui ont consacré une bonne part de leurs recherches sur les Saracatsanes à leur famille et leur parenté. L'auteur s'arrête surtout sur la question de l'endogamie ethnique, ensuite sur l'aide que les parents prêtent les uns aux autres au point de vue pratique aussi bien que moral. Une section spéciale est consacrée à l'étude de la famille: la famille individuelle, composée de l'homme, de la femme et de leurs enfants et la famille indivise ou la communauté de famille, et de leurs traits caractéristiques. L'auteur y traite du rôle joué par le mari — père de famille et la femme — maîtresse de maison dans la vie de la famille. A la fin, il donne un résumé succinct des caractéristiques fondamentales de la famille saracatsane.

Dans la dernière section il traite la question de *tselin gato* — une association économique intéressante, créée en vue de garder et de gérer les troupeaux en commun dans les pâturages d'été et les pâturages d'hiver. L'auteur s'occupe en détail de cette institution intéressante et vive saracatsane, née de la nécessité et conclut par là ses considérations.

³⁸ Ibid., 182.